

Tulta päin! Tutkimuskohteena palomiehen työ, yhteisö ja identiteetti

Teija Mankkinen: Palomiehen ammatti työnä ja elämäntapana. Tampere University Press, Tampere 2011. 338 s. ISBN 978-951-44-8336-3

Teija Mankkinen tutkii sosiologian väitöskirjassaan palomiesammattia työn ja elämäntavan näkökulmista. Työ ja elämäntapa muodostavat kaksi diskurssia, joiden kautta hän etsii vastausta siihen, miten palomiehet rakentavat ymmärrystä menneestä ja nykyisestä työstään, yhteisöstään ja identiteetistään. Tästä näkökulmasta ei palomiehen työtä ole Suomessa aikaisemmin tutkittu. Samalla tutkimus käsittelee yksittäisen ammattiryhmän näkökulmasta sitä, millaisia jännitteitä ja vaihtoehtoja meneillään olevaan työelämän pelisääntöjen muutokseen sisältyy.

Pääsy sisään palomiesten suljettuun yhteisöön ei ollut tutkijalle kulttuurisesti helppoa. Tutkimuksen synnyn taustalla onkin myös tutkijan oma, monipolvinen kehityskertomus. Mankkinen kuvaa herkullisesti omaa kauan kestänyttä sisään ajautumistaan palomiesten maskuliiniseksi ja työväenluokkaiseksi luonnehtimaansa maailmaan.

Tutkimuksen pääasiallisen aiheiston muodostavat kolmen erikokoisen ja eri puolilla Suomea sijaitsevan palolaitoksen palomiesten puhe vuosina 2001–2002 toteutetuissa muutoslaboratorioistunnoissa. Muutoslaboratorio on kehittävään työntutkimukseen

perustuva kehittämismenetelmä, jonka avulla työyhteisö voi toteuttaa sekä syvällisiä toimintatavan muutoksia että toiminnan jatkuvaa parantamista analysoimalla omaa toimintaansa historiallisesti ja kehittyneitä käsitteellisiä välineitä hyödyntäen. Analysointi edellyttää tyyppillisesti ulkopuolisen asiantuntijan mukanaoloa. Tällä tavalla koottua aineistoa on harvemmin käytetty pääasiallisena materiaalina sosiologisessa tutkimuksessa.

Palomiesten puheen jäsentymisen työ- ja elämäntapadiskurssin kautta ei ollut tutkimuksessa alkuoletuksena, vaan se on tutkimuksen keskeinen tulos. Elämäntapadiskurssi on aineistossa selvästi vallitseva jäsentämistapa. Siinä palomiestyön jäsentämisen perustana on mennyt 1970- ja 1980-lukujen palomiestyö ja työn tarkastelukulmana palomies itse. Elämäntapadiskurssin hallitsevuus nousee esiin erityisesti työyhteisöä koskevassa puheessa. Työyhteisö mielletään joukkueeksi. Joukkueita pidetään kasassa niin yhteisöstä ulospäin suuntautuvan edunvalvontapuheen kuin yhteisöön sisäänpäin suuntautuvan kontrollipuheen avulla.

Elämäntapadiskurssi on kuvattu tutkimuksessa moniulotteisel-

la tavalla. Siinä on paljon tuttuja kaikuja myös aiemmasta työelämän sosiologisesta tutkimuksesta. Yksi tällainen on bravermanilainen kertomus ammattityöntekijän työn alenemisesta. Myös bravermanilainen kertomus on tragedia, jossa pääosaa näyttelee monopolikapitalistisen talouden uhriksi joutuva ammattityöntekijä. Tapa, jolla Mankkinen kuvaa palomiehiä ei silti näyttäyty kaikilta osin samanlaisena kuin bravermanilaisessa kertomuksessa. Elämäntapadiskurssia siihen yhdistää autonomian katoamisen teema; ammattityöntekijäteema ei sen sijaan istu yhtä vaivatta palomiestyöhön. Identiteettipainotteinen lähestymistapa liittyy Mankkinen tutkimuksen myös esimerkiksi Paul Willisin kuvauksiin englantilaisten työväenluokkaisten miesten työpaikkakulttuurista tai Richard Sennettin analyyseihin käsityöläisyyden ideaan sisältyvistä jännitteistä nykypäivän työelämässä. Aivan vaivattomasti ei suomalainen palomiestyö silti istu näihinkään jäsentelyihin.

Yksi mielenkiintoinen leikkaukskohta palomiestyön tarkastelulle löytyy myös Anu Järvensivun hiljattain ilmestyneestä kirjasta, joka tarkastelee työelämää muuttavana pelikenttänä. Pelin säännöt

ovat muuttumassa. Toiset sopeutuvat paremmin kuin toiset. Tärkeiksi työntekijöitä erotteleviksi tekijöiksi nousevat valitut ”pärjäämisstrategiat” mutta myös sukupolvi- ja kahden eri diskurssin kautta tapahtuva jäsentäminen ovat toisistaan pitkälti riippumattomia.

Palomiestyötä jäsentävä toinen näkökulma – työdiskurssi – jää tutkimuksessa toista diskurssia jäsentymättömämmäksi. Se on ymmärrettävää ja johtuu siitä, että työdiskurssi on heikommin formuloitavissa palomiesten puheesta. Palomiesyhteisöstä puhuttaessa sitä on jopa vaikea löytää. Työdiskurssissa palomiestyö määrittäytyy yhteiskunnan muutoksesta käsin, ja työtä tarkastellaan myös yhteiskunnan näkökulmasta, ei palomieskeskeisesti. Elämäntapadiskurssin juonirakenne näyttäytyy ”tragediana”; työdiskurssin juonirakennetta Mankkinen kuvaa ”romanssiksi, jonka loppu jää auki”.

Mankkisen tutkimuksessa on monia tarttumapintoja mielenkiintoiselle työelämäkeskustelulle ja jatkotutkimukselle. Sitä kuitenkin rajoittaa tutkimuksen ankkuroituminen kiinteästi yksinomaan palomiestyön tarkasteluun. Tutkimuksen kysymyksenasettelu ja palomiestyön muutokset kytketään vain löyhästi sellaisiin keskeisiin työelämää tai yhteiskuntaa ylei-

semmin koskeviin muutoskeskusteluihin, joiden kohteena ovat esimerkiksi työelämän mahdollinen huonontuminen, työelämän pelisääntöjen muutos tai julkisjohtamisen muutos kilpailuvalltion oloissa. Nämä kaikki teemat ovat toki kontekstina tutkimuksessa, mutta niitä koskevia havaintoja ei syvennetä teoreettisesti jäseneliksi johtopäätöksiksi.

Tutkija on myös varovainen tekemään pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, millaisia tulevaisuuden perspektiivejä näiden kahden diskurssin kautta avautuu palomiestyölle. Tutkimuksesta olisi kuitenkin löydettävissä paljon aineksia myös tällaisille johtopäätöksille. Yksi tällainen on toiminnan teorian näkökulmasta tärkeä jäsenyys, jonka mukaan vallitsevana oleva elämäntapadiskurssi liikkuu yksittäisten tekojen tasolla ja työdiskurssi – kohteeltaan kehityneempänä – toiminnan tasolla. Ulkopuolisin silmin elämäntapadiskurssi näyttäytyy pitkälti toimintastrategisena umpiperänä.

Muutoslaboratorioistuntojen käyttö keskeisenä aineistona on ollut mielenkiintoinen valinta. Muutoslaboratorion voi – teoreettisesti kehittyneenä menetelmänä – uskoa auttaneen tutkijaa luomaan kehityshistoriallisesti perusteltavissa olevan, yhteisöllisesti muodostuvan kuvan palomiesten työstä. Samalla voidaan kuitenkin kysyä, missä määrin erilais-

ta puhetta olisivat tämän rinnalla voineet tuottaa esimerkiksi yksilöhaastattelut. Jos vallitsevaan elämäntapadiskurssiin sisältyy jo lähitökohtaisesti vahva palomiesyhteisöön kuuluva kontrolloiva ulottuvuus, on ymmärrettävää, ettei toisenlaiselle diskurssille voi palomiesyhteisöstä puhuttaessa juuri jäädäkään paljoa tilaa muutoslaboratorion kaltaisissa ryhmäistunnoissa.

Mankkisen pyrkimys jakaa palomiesten puhetta kahden, osin vaihtoehdoisen, osin päällekkäisen diskurssin kesken on ollut tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta perusteltua. Samalla voidaan kysyä, tuottaako tämä liioitellun dikotomisen kuvan puheesta. Tutkimuksessa ei eritellä tarkemmin, kuinka paljon kahden erotellun diskurssin ulkopuolelle tai rajalle sijoittuvaa puhetta aineisto sisälsi.

Mankkisen tutkimus on tuottanut joka tapauksessa mielenkiintoisen tavan jäsentää yhden ammattiryhmän työtä. Tutkimustuloksilla ja tutkimuksessa kehitellyillä käsitteellisillä jäsenyksillä on uutuusarvoa työelämän ilmiöiden ymmärtämisen kannalta. Tutkimus tuottaa useita mielenkiintoisia tuloksia ja monia jatkotutkimuksen aiheita, joista tekijä nostaa joitain esiin itsekin.

Tuomo Alasoini